

populace kociánku, odhadovaný počet několika stovek růžic zaujímá prostor 2 m². Není ale známo, zda tato populace v posledních 10 letech kvetla.

Ostatní exkurze stran ověření výskytu kociánku dvoudomého úspěšné nebyly. Nepodařilo se ho najít ve Slepíčovských horách, což ale vzhledem k tomu, že byl poslední známý výskyt z území datován do 60. let, nebylo ani překvapivé. Minimálně jedna z vytipovaných lokalit se sice při exkurzi 14. května dala poměrně přesně dohledat, pro druh zde ale již nebyly vhodné podmínky. Ani další historické lokality, tentokrát z r. 1978 z oblasti mezi Kaplicí a Českým Krumlovem, navštívené 21. října, kociánek již nehostily.

Kociánek neviděli ani účastníci exkurze, která směřovala 11. listopadu do kaňonu řeky Malše (obr. 1). V porovnání s předchozími šlo o novější údaj, z r. 2001, a zároveň je na místě dosud odpovídající biotop. Lze proto doufat, že se zde druh stále vyskytuje a jen ho skrylo čerstvě opadané listí. Nakonec u Vrábče (2. prosince) zůstává osud kociánku i jeho stanoviště

zahalen tajemstvím. Exkurze vyšla totiž právě do těch několika dnů, kdy se bylinné patro v lese ocitlo pod mocnou vrstvou sněhu.

Vyjma poslední zmíněné exkurze však mohou být i negativní nálezy informativní, a nadto se podařila jiná zajímavá pozorování. Za všechny jmenujme nález kriticky ohrožené kapradě plevinaté (*Dryopteris cambrensis*) v masivu Polušky. Exkurze za rostlinou roku tak můžeme hodnotit jako vydařené, probíhaly ve čtyřech krajích ČR a navštívilo je na 70 účastníků. Ještě dodáme, že nejvíce, celkem pět, jich zorganizovala Jihočeská pobočka ČBS ve spolupráci s Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích, katedrou botaniky PřF Jihočeské univerzity a Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, tři proběhly pod patronátem pražského ústředí ČBS a katedry botaniky PřF Univerzity Karlovy a jedna v rámci akcí Jihomoravské pobočky ČBS a Ústavu botaniky a zoologie PřF Masarykovy univerzity.

Další aktivitou při příležitosti akce Rostlina roku bylo mapování, koordinované

Botanickým ústavem AV ČR. Nálezci kociánku v průběhu r. 2023 zadávali pozorování prostřednictvím webového formuláře <https://www.rostlinaroku.cz> nebo přímo do databáze Pladias. Na rozdíl od předcházejícího ročníku se sešly jen tři údaje, přičemž jeden pochází ze zmíněné exkurze k Těšínovu. Zbývající dva nálezy jsou od Držkrajova na Písecku a od Bavorova na Strakonicku, což ukazuje, jak vzácným druhem se v naší krajině kociánek dvouodmý dnes stal.

Pro rok 2024 byl zvolen rostlinou roku kosatec sibiřský (*Iris sibirica*, více o něm na str. 65–68 této Živy). Exkurzí s cílem navštívit jeho lokality je naplánováno celkem 6. A i letos je součástí akce mapování. Další informace naleznete na stránce https://botanospol.cz/cs/rostlina_roku-2024, případně na facebookovém a twitterovém profilu České botanické společnosti.

Spoluautoři: Petr Koutecký, Tomáš Tichý, Michal Štefánek, Pavel Novák, Jana Janáková, Milan Štech a Zdeněk Kaplan

Jana Jersáková

RECENZE

David Průša, Václav Šedivý: Orchideje jižních Čech

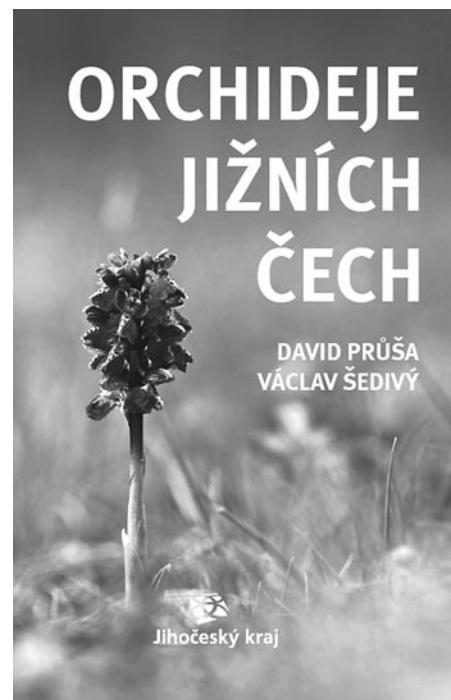
Zaplaví vás také nadšení, když narazíte v naší přírodě na orchidej? Pak zřejmě patříte mezi orchidofily, kteří propadli orchideliriu, orchidománii neboli orchidejové horečce. Posledním stadiem je orchidiocie, budíž vám útěchou, že takto postižených je nás více než dost. Orchideje jsou fascinující rostliny, které si získaly srdce mnoha lidí svou krásou a jedinečností. Jejich přitažlivost spočívá nejen v nádherných květech, ale také v bohaté historii, symbolice a různorodosti. V porovnání s exotickými druhy, které často okouzlují v květinářstvích, jsou naše domácí orchideje méně nápadné, ale stejně jedinečné. Na Zemi bychom našli zhruba 26 tisíc druhů orchidejí, v České republice roste 68 druhů a poddruhů ze 24 rodů čeledi vstavačovitých (*Orchidaceae*).

První souborné dílo s názvem Naše orchideje, vydané Krajským muzeem východních Čech (1980), které podalo do té doby nejucelenější přehled problematiky našich vstavačů s popisem jednotlivých druhů, jejich stanovištních nároků, rozšíření a ekologie, vyšlo z pera významného botanika a znalce orchidejí Františka Procházky. O tři roky později na něj navázalo ve spoluautorství botanika Václava Velíška dílo Orchideje naší přírody, určené široké veřejnosti a vydané v Nakladatelství Academia. Následovala řada publikací zabývajících se rozšířením v různých regionech, např. Bílých Karpatech (1990), na Moravě a ve Slezsku (1996), Českém středohoří (2008, 2018), Ústeckém kraji (2019), Orlických horách a podhůří (2019), nebo problematikou konkrétních rodů, např. kruštíků

(*Epipactis*, 2012) a prstnateců (*Dactylorhiza*, 2013). Význačným počinem nakladatelství Kopp bylo vydání monografie Ekologie středoevropských orchidejí (2003) od renomované botaničky a milovnice vstavačů Dagmar Dykyjové, která v ní shrnula své celoživotní bádání a aktuální vědecké poznatky o systematice, mykorhize, opylování a fyziologii vstavačovitých rostlin. Na moderní ucelenou publikaci o orchidejích České republiky si orchidejoví nadšenci museli počkat až do r. 2005, kdy nakladatelství Computer Press vydalo stejnojmennou publikaci Davida Průši (druhé vydání, 2019). Autor, profesí lékař-foniatr, je nejen aktivním členem brněnského Orchidea klubu a přispěvatelem serveru BOTANY.cz, ale také zdatným fotografem rostlin, který svými snímky zdobí své publikace.

Posledním Davidovým počinem je, ve spolupráci s Václavem Šedivým, profesí potravinářským technologem a mimo jiné kronikářem města Tábor, kniha Orchideje jižních Čech, vydaná Jihočeským krajem v r. 2022. Představuje všech 37 taxonů rostoucích v jižních Čechách, čítá úctyhodných 568 stran a je rozdělena na tři části, z nichž první dvě sepsal D. Průša a třetí V. Šedivý. Ten je zároveň autorem více než poloviny zdařilých fotografií.

Obecná část se nejprve věnuje vymezení a charakteristice zájmového území z hlediska přírodních poměrů, vývoji vegetace a fytogeografickému členění. Následuje popis biologie a ekologie vstavačovitých zaměřený na morfologii orgánů, mechanismy opylování, ontogenezi, rozmnožování včetně hybridizace, morfologické a fyzio-

logické abnormality, mykorhizu, ohrožení a ochranu. Poměrně obsáhlá kapitola o systematice a taxonomii představuje nejprve obecné principy tvorby taxonomických systémů a vymezení taxonů a přibližuje problematickou situaci v čeledi vstavačovitých, která je známa značným hybridogenním a polyploidizačním potenciálem. Autor diskutuje vliv recentních molekulárně-genetických studií na přehodnocení starších taxonomických pojetí, vedoucích např. k přearazení řady druhů z rodu *Orchis* (vstavač) do rodu *Anacamptis* (rudohlávek) či *Neotinea* (neotinea), sloučení rodů *Listera* (bradáček) a *Neottia* (hlízník), nebo zařazení druhu *Coeloglossum viride* (vemeníček zelený) do rodu *Dactylorhiza* (prstnatec). Obecnou část uzavírají klíče k určení rodů a druhů rostoucích na našem území a fytogeografické členění České republiky.

1 Kořenový systém kruštíku tmavočerveného (*Epipactis atrorubens*) může dosahovat délky i 50 cm (vlevo), a klonální rozmnožování k. šírolistého (*E. helleborine*) z adventivního pupene na kořeni vyrůstajícím z oddenku (vpravo). Foto J. Jersáková

Ve speciální části se seznámíme s 37 druhy a poddruhy orchidejí vyskytujících se v současnosti v jižních Čechách a jedním již vyhynulým druhem, rudohlávkem (vstavačem) štěničným (*Anacamptis coriophora*), známým na území Jihočeského kraje z jediné lokality od Tábora z 19. století (Čelakovský 1883). Každý druh je detailně

představen řadou kvalitních snímků, včetně záběrů semen, semeníků, brylky a sloupku. Znalci knih předního evropského orchideáře Karla Kreuze, které vždy nabízejí nešední fotografický požitek, se jistě neubrání srovnání. Ke každému druhu jsou dále vytvořeny dvě mapy rozšíření. Síťová mapa jižních Čech dokumentuje výskyt druhu do r. 1970, do r. 2000 a po r. 2000, zatímco plošná mapa republiky ukazuje výskyt v jednotlivých fytochorionech před a po r. 1970. Základní charakteristika druhů je doplněna o grafické znázornění fenologie a kresbu podzemních orgánů.

Třetí část představuje seznam maloplošných zvláště chráněných území jižních

Čech s výskytem orchidejí. Po krátkém představení chráněného území následuje výčet zde rostoucích orchidejových taxonů a dalších rostlinných druhů. Každé území je doplněno fotografií biotopu, historickou a recentní ortofotomapou.

Rozsahem a hloubkou informací jde o ojedinělou knihu, navíc jsou autoři schopni popsat vědecké poznatky srozumitelně široké veřejnosti. Orchidiot, který se orchidejemi zabývá odborně po velkou část svého života, by v textu našel drobné nepřesnosti v ekologii, ve fenologii nebo v zobrazení podzemních orgánů, což však nijak neubírá na kvalitě dané publikace. Na základě výzkumů posledních let také došlo ke zpřesnění některých charakteristik druhů. Např. u korálice trojklané (*Corallorhiza trifida*) byla prokázána přítomnost chlorofylu a částečná schopnost fotosyntézy (Cameron a kol. 2009). Zároveň se ukazuje, že druh je obligátně samosprašný (Claessens a Kleynen 2011), neboť vždy tvoří plody ze všech květů (podobně jako okrotice bílá – *Cephalanthera damasonium*), a dosud nebyl prokázán přenos pylu hmyzem, byť se předpokládá, že příležitostnými opylovači by mohli být komárovití a smutnicovití (ty černé mušky, co vám doma lezou z květináčů).

Vysoká cena knihy odpovídá její kvalitě, která zcela jistě čtenáře navnadí na letošní sezonu orchidejí – obvykle začíná u nás již koncem dubna.

**Vydal Jihočeský kraj, 2022, 568 str.,
https://zp.kraj-jihocesky.cz
Doporučená cena 800 Kč**

Použitá literatura uvedena na webu Živy.

ústavu Biologického centra AV ČR a PřF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, se ve své podvečerní plenární přednášce dotkla kromě čichových schopností ptactva a jejich vlivu na interakce s rostlinami a býložravým hmyzem také tématu postavení žen ve vědě. Biolog Peter Mikuľa z Technické univerzity v Mnichově se věnoval poznatkům o vzorech v únikovém chování živočichů, biologických a environmentálních faktorech ovlivňujících toto chování a využití získaných znalostí v praktické ochraně přírody. V závěrečné plenární přednášce se zoolog Jan Pluháček z Ostravské univerzity a Zoo Olomouc zaměřil na téma managementu a regulace populací v zoologických zahradách. Do hledáčku médií se rovněž dostal entomolog Jan Walter ze Západočeského muzea v Plzni, který se v příspěvku, s nímž zabodoval i u České společnosti entomologické, věnoval invazivnímu druhu sršní asijské (*Vespa velutina*), jejíž hnízdo bylo v r. 2023, vůbec poprvé u nás, objeveno na Plzeňsku.

Zoologické dny 2024 neukázaly jen sdílení vědeckých poznatků, ale také inspiraci pro další generace přírodovědců. Jejich poselství je jasné – naše poznání o přírodě a rozmanitosti živočišné říše se neustále rozšiřuje, a s ním i možnosti efektivně ochránit přírodní bohatství.

**Šrobník abstraktů z konference
ke stažení ve formátu pdf na
www.ivb.cz/vyzkum/zoologicke-dny**

Stanislav Ožana

Ostrava hostila po 10 letech Zoologické dny

Zoologické dny se znovu vrátily do Ostravy. Již 53. ročník největší československé konference zoologů přilákal do nového areálu City Campusu Ostravské univerzity téměř 500 účastníků.

Zoologické dny každoročně pořádají Ústav biologie obratlovců Akademie věd ČR, Ústav botaniky a zoologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Česká zoologická společnost spolu s partnery z univerzit a výzkumných institucí. Letošní ročník proběhl v režii katedry biologie a ekologie Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity.

Do kampusu dorazilo na 483 registrovaných účastníků z České republiky, Slovenska, Polska, Portugalska, Německa, Maďarska a Turecka. V konferenčních místnostech se uskutečnilo 144 přednášek a chodby zdobilo 144 posterových prezentací.

Úvodní plenární přednášku měl evoluční biolog Karel Janko z Ústavu živočišné fyziologie a genetiky AV ČR a Ostravské univerzity na téma, jak genetické interakce a regulace genů v hybridních a polyploidních organismech přímo formují pozorova-

telné vlastnosti organismu (fenotypy), což podle jeho vyjádření vyžaduje přehodnocení tradičního vnímání vztahu mezi genetickou výbavou organismu (genotypem) a fenotypem. Následně se naplno rozběhl dvoudenní program přednášek, který se v určených časech odehrával v pěti paralelních sekcích zaměřených jak na obratlovce, tak bezobratlé živočichy.

Tradiční součástí Zoologických dnů byla studentská soutěž sponzorovaná Moravskoslezským krajem a firmou Megabooks CZ spol. s r. o., a jako každý rok také časopisem Živa, do níž bylo zařazeno 51 přednášek a 64 posterů. Vybrány a oceněny byly tři nejlepší poster a tři nejlepší přednášky. Kromě toho si někteří účastníci odnesli ocenění za nejlepší přednášku nebo poster od České společnosti entomologické a České společnosti ornitologické. Mezi oceněnými nechyběli ani studentky a studenti Ostravské univerzity.

Z programu bychom pak mohli bezesporu vyzdvihnout hned několik výrazných momentů. Jedna z nejúspěšnějších českých vědkyň, Kateřina Sam z Entomologického